

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4
วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
AN APPLICATION OF THE BRAHMA VIHARN 4 PRINCIPLES TO
DEVELOP THE MUNICIPAL SCHOOL 4 PHOTHIWARARAM
TEMPLE, MAK KHAENG SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT,
UDON THANI PROVINCE

¹พระเจษฎาพงศ์ จรณธมโม (วจีสิงห์), ²พระครูพิศาลสารบัณฑิต และ ³สมเดช นามเกต
¹Phra Jedsadapong Jaranatommo (Wageesing), ²Phrakhru Phisansarabundit
and ³Somdet Namket

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹arithat.loes@mcu.ac.th

Received: May 25, 2023; Revised: July 28, 2023; Accepted: August 19, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาหลักพรหมวิหาร 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
เถรวาท 2) เพื่อประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 พัฒนาบุคลากรของโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม
ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษา
หลักพรหมวิหาร 4 ของบุคลากรในโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ทุกคนก็นำหลักพรหม
วิหาร 4 มาช่วยในการทำหน้าที่ของตนสร้างความรักใคร่สามัคคีรวมไปถึงการอยู่ร่วมในโรงเรียนทำ
ให้เกิดผลแห่งความดีที่ได้มาจากการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และยังนำหลักพรหมวิหาร 4
มาใช้สำหรับผู้ปกครอง ผู้นำ และหัวหน้างานหน่วยงานต่างๆ ได้ เนื่องจากหากนำหลักพรหมวิหาร 4
มาบริหารองค์กร และบุคลากรแล้ว นอกจากจะทำให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
และมีความสุข ยังช่วยให้บรรยากาศในสถานที่ทำงาน นำทำงานยิ่งขึ้นอีกด้วย โดยสามารถ
ยกตัวอย่างพรหมวิหาร 4 ที่ใช้เป็นธรรมะประจำใจสำหรับการบริหารงาน การประยุกต์ใช้หลัก
พรหมวิหาร 4 1) ด้านเมตตา บุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ประกอบด้วย การทำงาน

¹นิสิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

²รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

แบบมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความเห็นอกเห็นใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเมื่อบุคลากรมีปัญหา 2) ด้านกรุณา บุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิวราราม ประกอบด้วย การให้ความช่วยเหลือดูแลครูบุคลากร และนักเรียนที่ประสบความเดือดร้อนช่วยแก้ปัญหาอย่างจริงจัง 3) ด้านมุทิตา บุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิวราราม ประกอบด้วย การสร้างขวัญกำลังใจและการพูดเสริมแรงให้แก่ครูและบุคลากร การสร้างสัมพันธภาพอันดีงามกับบุคลากรทุกคน การเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาด้านวิชาชีพ 4) ด้านอุเบกขา บุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิวราราม ประกอบด้วย บุคลากรพิจารณาความดีความชอบอย่างยุติธรรมตามความรู้ความสามารถ และหลักคุณธรรม วางใจเป็นกลาง

คำสำคัญ : พรหมวิหาร 4, พัฒนาบุคลากร, โรงเรียนเทศบาล 4,

Abstract

The purposes of this research are; 1) to study the principle of the Four Sublime States of Mind in the Buddhist scripture of Theravada Buddhism 2) to apply the principle of the Four Sublime of Mind for developing personnel of the Municipal School 4 of Wat Bodhivaram in Mark Khaeng Subdistrict, Muang District, Udonthani Province. This research is qualitative research by collecting the data from documents and interviewing the key informants and then to put data into the descriptive analysis. The results of the research are found that to study the principle of the Four Sublime States of Mind of personnel in the Municipal School 4 of Wat Bodhivaram encourages everyone to apply the principle of Four Sublime States of Mind for practicing their own duties in creating unity including living together in school. It results in the results of goodness that receives from the Buddhist teaching and to apply the principle of the Four Sublime States of Mind for administrators, leaders and the heads of various organizations. If the Four Sublime States of Mind are used for administration of the organization and personnel, it will encourage everybody to work efficiently and happily. It will create the atmosphere in their own offices and more interesting by applying the Four Sublime States of mind for their work administration. The application of the principle of Four Sublime States of Mind is; 1) for aspect of Loving Kindness, personnel in the Municipal School 4 of Wat Bodhivaram consists of participative working, listening each other, sympathizing with each other, putting someone else in your shoes, giving advice and assisting other when they have problems 2) for the aspect of compassion, personnel of the Municipal School 4 of Wat Bodhivaram consists of assisting, taking care of teachers and students who get trouble and assisting heartedly 3) for the aspect of sympathetic joy, personnel in the Municipal school 4 of Wat Bodhivaram consists of creating the morale and enforcement for the teachers and personnel and creating the good relationship with all

people and giving the chance to develop the profession and 4. For the aspect of equanimity, personnel in the Municipal School 4 of Wat Bodhivaram consists of personnel who considers the results of doing work with justice in accordance with knowledge and ability and the virtue with impartiality.

Keywords : Brahma Viharn 4, Personnel Development, Municipal School 4

บทนำ

สภาพปัญหาและแนวโน้มในการจัดการศึกษาที่มีการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของประชาชนได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นที่องค์กรทางการศึกษาจะต้องคำนึงถึงการนำหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคลากรในองค์กร เพื่อให้บุคลากรเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ความสามารถและคุณธรรมจริยธรรม สามารถนำมาใช้ในการจัดการการสอนและการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เป็นแนวทางแก่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความไมตรีและอารีต่อกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ หลักพรหมวิหาร 4 นี้ คือ การสงเคราะห์กันและกัน เป็นหลักจำเป็นต่อสังคม ที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ความเกื้อกูลใน ครอบครัว องค์กร และสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548) คุณธรรม ทั้ง 4 ประการนี้ จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้เสมือนหนึ่งสลักเพชรารด บุคคลผู้มีพรหมวิหารธรรมประทับในจิตย่อมเป็นที่น่าเคารพ รักใคร่ น่ายกย่องนับถือ และมีความสุขในชีวิต ถือได้ว่าพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมครองใจ ที่ทำให้คนปฏิบัติในทางประเสริฐทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แก่นของพรหมวิหาร 4 นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้บริหาร ผู้จัดการ หรือหัวหน้างาน เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีความสุขและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ซึ่งจะเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้นได้อีกด้วย หลักพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย

1. เมตตา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข การเห็นผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุข เป็นสิ่งที่หัวหน้าต้องคำนึงถึงหัวหน้าควรดูแลเอาใจใส่สนับสนุนการทำงาน เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้สึกว่าตนไม่ได้โดดเดี่ยว อบอุ่น และมีความสุขในการทำงานมากขึ้น

2. กรุณา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ หากการทำงานเกิดปัญหาหรืออุปสรรค สิ่งแรก ที่หัวหน้าควรทำ การพูดคุย สอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไขและพูดให้กำลังใจกับผู้ใต้บังคับบัญชา โดยไม่ปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง

3. มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะทางด้านการงาน ด้านครอบครัว หรือในทุกๆด้าน หัวหน้าควรแสดงความยินดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ความจริงใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาจะรู้สึกว่าคุณเป็นคนสำคัญและรู้สึกภูมิใจมากยิ่งขึ้น

4. อุเบกขา : การรู้จักวางเฉย ทำใจเป็นกลาง หัวหน้าควรวางใจเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติหน้าที่อย่างยุติธรรมหากผู้ใต้บังคับบัญชาคนหนึ่งได้รับการช่วยเหลือ แต่อีกคน

หนึ่งกลับไม่ได้รับการช่วยเหลือเมื่อพบปัญหา ถือว่าไม่มีความยุติธรรมในการบริหาร ควรให้ความช่วยเหลือลูกน้องให้เท่าเทียมกัน ไม่ปฏิบัติเอินเอียงด้วยความรักหรือความชัง (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2545)

ปัจจุบันการศึกษาถือเป็นการวางรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความสามารถตรงตามความต้องการในการพัฒนาประเทศ สร้างความมั่นคง ความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก สร้างความเจริญก้าวหน้า บุคลากรในประเทศเป็นประชากรที่มีคุณภาพและเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี โรงเรียนนับว่าเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญในการให้บริการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นบุคคลสำคัญยิ่ง เพราะมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้ความร่วมมือในการ จัดการศึกษา การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ การระดมทรัพยากรมาใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย ผู้เรียนมีคุณภาพ เป็นคนเก่ง คนดี และอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นผู้บริหารและบุคลากรจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล แม้ว่าโรงเรียนทุกแห่งพยายามเพิ่มคุณภาพการบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา แต่ตามปกติโรงเรียนโดยทั่วไปจะไม่สามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ ในการบริหารตามที่ต้องการได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่ทำให้โรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบดังกล่าวคือ กิจกรรมที่จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ของบุคลากร (Padler, Burgogyne, Boydell, 1997) เพื่อให้สามารถแข่งขันกับโรงเรียนอื่นๆ และแข่งขันกับตนเองให้บรรลุตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาที่กำหนด คือ ต้องทำงานให้มีประสิทธิภาพ การเรียนรู้ได้รวดเร็วกว่าโรงเรียนอื่นๆ (O’Keeffe, 2002) ด้วยการสร้างพื้นฐานในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของโรงเรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โดยผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียน ต้องพยายามหากิจกรรมในการพัฒนาบุคลากร หากบุคลากรเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้แล้ว โรงเรียนก็จะเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ดังนั้น ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยการบริหารด้านต่างๆ เช่น ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนที่มีคุณภาพ มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา มีการใช้รูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องตามศักยภาพของผู้เรียนและความต้องการของท้องถิ่น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากรนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน เพื่อให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง จนสามารถนำความรู้และทักษะต่างๆ มาพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน อันจะส่งผลให้การบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษามีประสิทธิภาพ และบรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา คือ ผู้เรียนที่มีคุณภาพ เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

โรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นโรงเรียนที่นักเรียนจำนวน รวม 189 คน มีระดับการศึกษาตั้งแต่ อนุบาล 1 ถึง มัธยมศึกษาชั้นปีที่

3 และมีผู้บริหารและบุคลากร ทั้งหมด 23 คน มีการศึกษาให้ความรู้ด้านสังคม ครอบครัวยุติธรรม วัฒนธรรมและเพื่อให้ดียิ่งขึ้นไปก็จะพัฒนาโรงเรียนสืบต่อไป

จากเนื้อหาเบื้องต้น ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาสภาพปัจจุบันของโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ว่ามีความพร้อมในการที่จะพัฒนาคุณภาพทั้งทางพื้นที่ บุคลากร นักเรียน ในด้านการบริหารและในส่วนของเรียนการสอน โดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ให้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งทางบริหารการศึกษาและทางพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพรหมวิหาร 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 พัฒนาบุคลากรของโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)) โดยการใช้การ เก็บข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยเป็นการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อศึกษา การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูล ถือเป็นข้อมูลหลักสำหรับการศึกษานี้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เข้าร่วมให้ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเป็นการคัดเลือกสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบการสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพ และลักษณะของเครื่องมือมีกล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ใช้วิธีสร้างชุดคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งใช้สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูล ในเรื่องแนวคิด ทศนคติเกี่ยวแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียน

เทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 30 รูป/คน ตามเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาและการเรียนการสอนโดยตรง มาทำการสัมภาษณ์เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ให้ผู้เชี่ยวชาญทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถาม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการด้วยขั้นตอน ดังนี้ 1) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับมาแล้ว ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ 2) นำแบบสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์ข้อมูลตามหัวข้อที่ได้สัมภาษณ์ตามลำดับ

ผลการวิจัย

1. ศึกษาหลักพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีให้ศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆทั้งนำไปใช้กับบุคคลบ้าง และสังคมหรือกระทั่งในสถานที่ต่างๆเช่นในโรงเรียนและสำนักงาน ใช้ในส่วนของครอบครัว หรือนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และจากที่ได้ไปสัมภาษณ์บุคคลากรในโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ทุกคนรวมไปถึง ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูอาจารย์ ผู้ดูแลและการจัดการทั่วไป ต่างคนมีหน้าที่แตกต่างกันไปจึงมีการดูแลและการทำงานหน้าที่ในโรงเรียน ทุกคนก็ได้นำหลักพรหมวิหาร 4 มาช่วยในการทำหน้าที่ของตนสร้างความรักใคร่สามัคคีรวมไปถึงการอยู่ร่วมในโรงเรียนทำให้เกิดผลแห่งความดีที่ได้มาจากการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 และสืบสานคำสอนของศาสนาต่อไป

พรหมวิหาร 4 ไม่ได้เป็นหลักธรรมที่เข้าใจยาก หรือซับซ้อนอะไรเลย หากแต่เป็นหลักปฏิบัติทั่วไปในชีวิตประจำวัน หากปรับเปลี่ยนทัศนคติ และหมั่นสร้างนิสัยความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นประจำ ทุกคนก็สามารถมีพรหมวิหาร 4 ในใจได้เช่นกัน พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ นอกจากนี้พรหมวิหาร 4 หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม พรหมวิหาร 4 คือหลักธรรมประจำใจ เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ

เมตตา หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ จึงจะตรงกับคำว่าเมตตาในที่นี้ ถ้าหวังผลตอบแทนจะเป็นเมตตาที่เจือด้วยกิเลส ไม่ตรงต่อเมตตาในพรหมวิหารนี้ ลักษณะของเมตตา ควรสร้างความรู้สึกร่วมกันว่าเราจะเมตตาสงเคราะห์ เพื่อนที่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะไม่สร้างความลำบากให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ความทุกข์ที่เขามี เราก็มิเสมอเขา ความสุขที่เขามี เราก็มิสบายใจไปกับเขา รักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง

กรุณา หมายถึง ความปรานี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความสงสารปรานีนี้ก็ไม่หวังผลตอบแทนเช่นเดียวกัน สงเคราะห์สรรพสัตว์ที่มีความทุกข์ให้หมดทุกข์ตามกำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์ ลักษณะของกรุณา การสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ โดยธรรม ว่าผู้ที่สงเคราะห์นั้นขัดข้องทางใด หรือถ้าหาให้ไม่ได้ ก็ชี้ช่องบอกทาง

มุทิตา หมายถึง จิตที่ไม่มีความอิจฉาริษยาเจือปน มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสตลอดเวลา คิดอยู่เสมอว่า ถ้าคนทั้งโลกมีความโชคดีด้วยทรัพย์ มีปัญญาเฉลียวฉลาดเหมือนกันทุกคนแล้ว โลกนี้จะเต็มไปด้วยความสุข สงบ ปราศจากอันตรายทั้งปวง คิดยินดี โดยอารมณ์พลอยยินดีนี้ไม่เนื่องเพื่อผลตอบแทน การแสดงออกถึงความยินดีในพรหมวิหาร คือไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน

2. การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ด้านเมตตา ในการพัฒนาด้านความรู้ความสามารถของบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การทำงานแบบมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถ การจัดลำดับความสำคัญของงานและควรทำงานที่เร่งด่วนก่อน มีความเห็นอกเห็นใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเมื่อบุคลากรมีปัญหา และผู้บริหารหรือหัวหน้างานมีการทำความเข้าใจเสนอแนะวิธีทำงานที่ถูกให้แก่บุคลากร

ด้านกรุณา ในการพัฒนาด้านความรับผิดชอบของบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การให้ความช่วยเหลือดูแลครูบุคลากร และนักเรียนที่ประสบความเดือดร้อนช่วยแก้ปัญหาอย่างจริงจัง การบริหารงานโดยเน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และยึดระเบียบกฎเกณฑ์ของทางราชการ การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ด้านกฎหมายระเบียบแนวปฏิบัติในการทำงานและการดำรงชีวิตโดยการ ศึกษาอบรม การจัดระบบรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่จะทำให้อุบลากรมีความรู้สึกรับผิดชอบหน้าที่การทำงาน และการให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะหรือวิธีการทำงานที่ถูกต้องและเป็นธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน

ด้านมุทิตา ในการพัฒนาด้านความสัมพันธ์ของบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การสร้างขวัญกำลังใจและการพูดเสริมแรงให้แก่ครูและบุคลากร การสร้างสัมพันธ์ทางอารมณ์กับบุคลากรทุกคน การเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาด้านวิชาชีพ การแสดงความยินดีกับบุคลากรทุกคนที่มีผลงานจากการปฏิบัติงาน และการเข้าร่วมในการพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับจากทุกคนที่เกี่ยวข้อง และผู้บริหารมีความ

ปรารถนาให้ครูทุกคนมีความสามัคคีกัน โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นของเพื่อนครู และพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือ

ด้านอุเบกขา ในการพัฒนาด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย ผู้บริหาร ควรพิจารณาความดีความชอบอย่างยุติธรรมตามความรู้ความสามารถ และหลักคุณธรรม วางใจเป็นกลางในสิ่งที่ไม่สามารถดำเนินการได้ กำหนดกฎเกณฑ์ในการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างชัดเจน การกำหนดนโยบายที่ชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีอคติต่อเพื่อนร่วมงาน รับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงานไม่เอนเอียงกับฝ่ายใด มีใจเป็นกลาง และมีการประชุมสร้างความเข้าใจที่ตรงกันก่อนมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่การงานทุกครั้ง และมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานโดยการมีส่วนร่วม

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย 1) ด้านมูทิตา ชื่นชมยินดีกับบุคลากรเมื่อทำงานประสบความสำเร็จ 2) ด้านอุเบกขาการประเมินผลงานยึดหลักความยุติธรรม ความเป็นกลาง 3) ด้านเมตตา มีการส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรให้เกิดความสุขในการทำงานอย่างยั่งยืน เห็นอกเห็นใจกัน รับฟังปัญหา ร่วมแก้ไขปัญห 4) ด้านกรุณา เข้าไปดูแลช่วยเหลือบุคลากรตามความเหมาะสมเมื่อเกิดปัญหา นอกจากนั้นผู้บริหารควรวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางกายคือประพฤติดี ทางวาจาคือพูดดี ไม่ส่อเสียด ทางใจคือวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง ไม่ฟังความข้างใดข้างหนึ่ง จะทำให้เกิดความรักสามัคคีผลักดันให้งานสำเร็จ และดูแลบุคลากรทุกด้าน สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดกับบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ดังนี้

1. จากการศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ด้านเมตตาในการพัฒนา ด้านความรู้ความสามารถของบุคลากร ประกอบด้วย การทำงานแบบมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถ การจัดลำดับความสำคัญของงานและควรทำงานที่เร่งด่วนก่อน มีความเห็นอกเห็นใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเมื่อบุคลากรมีปัญหา และผู้บริหารหรือหัวหน้างานมีการทำความเข้าใจ เสนอแนะวิธีทำงานที่ถูกให้แก่บุคลากร สอดคล้องกับงานวิจัยของ โสมจิรวดี จำปาสิทธิ์ (2563) และคณะ ศึกษาเปรียบเทียบ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 และ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการปฏิบัติหน้าที่ ของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเสาช้าง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชผลการวิจัยพบว่า ด้านเมตตา : ความรัก ความปรารถนาดี พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของบุคลากร

องค์การบริหารส่วนตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดย รวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ มีความภาคภูมิใจที่เป็น ส่วนหนึ่งของ องค์การบริหารส่วนตำบลสะอาดสมบูรณ์ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความอ่อนโยน และมีจิตใจมุ่งมั่นพร้อมให้บริการอยู่ตลอดเวลา

2. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ด้านกฎเกณฑ์ในการพัฒนาด้านความรับผิดชอบต่อของบุคลากร ประกอบด้วย การให้ความช่วยเหลือดูแลครูบุคลากร และนักเรียนที่ประสบความเดือดร้อนช่วยแก้ปัญหาอย่างจริงจัง การบริหารงานโดยเน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และยึดระเบียบกฎเกณฑ์ของทางราชการ การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ด้านกฎหมาย ระเบียบแนวปฏิบัติในการทำงานและการดำรงชีวิตโดยการ ศึกษา อบรม การจัดระบบรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่จะทำให้บุคลากรมีความรู้สึกรู้สีกมั่นคงในหน้าที่การงาน และการให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะหรือวิธีการทำงานที่ถูกต้องและเป็นธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสราวุธ สุขโธ (ปัดจมะ) (2559) การประยุกต์ใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของบุคลากร องค์การบริหารส่วนตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ด้านกฎเกณฑ์ : ความสงสารคิดช่วยให้เขาพ้นทุกข์ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของบุคลากร องค์การบริหารส่วนตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ องค์การบริหารส่วน ตำบลสะอาดสมบูรณ์มีการจัดระเบียบ และแนวทางการบริหารงานจนได้รับการยอมรับจากประชาชน ส่วน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม บนพื้นฐานของศีลธรรมและจริยธรรม

จากการศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ด้านมิติในการพัฒนา ด้านความสัมพันธ์ของบุคลากร ประกอบด้วย การสร้างขวัญกำลังใจและการพูดเสริมแรงให้แก่ครู และบุคลากร การสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีงามกับบุคลากรทุกคน การเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาด้านวิชาชีพ การแสดงความยินดีกับบุคลากรทุกคนที่มีผลงานจากการปฏิบัติงาน และการเข้าร่วมในการพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับจากทุกคนที่เกี่ยวข้อง และผู้บริหารมีความปรารถนาให้ครูทุกคนมีความสามัคคีกัน โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นของเพื่อนครู และพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิตยา นิยมวงศ์ (2555) ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรีเขต 2 พบ ว่า 1) คุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะ ของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรีเขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน 2) คุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรีเขต 2 จำแนกตามวุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ทางสถิติ 3) คุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของ

ครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรีเขต 2 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยรวมและ รายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ด้านอุเบกขาในการพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ประกอบด้วย ผู้บริหารควรพิจารณาความดี ความชอบอย่างยุติธรรมตามความรู้ความสามารถ และหลักคุณธรรม วางใจเป็นกลางในสิ่งที่ไม่สามารถดำเนินการได้ กำหนดกฎเกณฑ์ในการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างชัดเจน การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน ไม่เปลี่ยนแปลงบ่อยเกินไป ไม่มีอคติต่อเพื่อนร่วมงาน รับฟังความคิดเห็น ของเพื่อนร่วมงานไม่เอนเอียงกับฝ่ายใด มีใจเป็นกลาง และมีการประชุมสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ก่อนมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่การงานทุกครั้ง และมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานโดยการมีส่วนร่วม สำหรับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาบุคลากร โรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย 1) ด้านมูทิตา ชื่นชมยินดีกับบุคลากรเมื่อทำงานประสบความสำเร็จ 2) ด้านอุเบกขาการประเมินผล งานยึดหลักความยุติธรรม ความเป็นกลาง 3) ด้านเมตตา มีการส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรให้เกิด ความสุขในการทำงานอย่างยั่งยืน เห็นอกเห็นใจกัน รับฟังปัญหา ร่วมแก้ไขปัญห 4) ด้านกรุณา เข้าใจและช่วยเหลือบุคลากรตามความเหมาะสมเมื่อเกิดปัญหา นอกจากนั้นผู้บริหารควรวางตัว เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางกายคือประพฤติดี ทางวาจาคือพูดดี ไม่ส่อเสียด ทางใจคือวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่ฟังความข้างใดข้างหนึ่ง จะทำให้เกิดความรักสามัคคีผลักดันให้งานสำเร็จ และดูแล บุคลากรทุกด้าน สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นกับบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัย พระ ปลัดจันทร์ สิริจนโท (พงษ์แดง) (2561) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการบริหารบุคคลตามหลัก พรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เขตบางแค สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า 1) ด้านเมตตา ผู้บริหารโรงเรียนควรพูดอธิบายข้อมูลข่าวสารต่างๆ ด้วยความสุภาพ แสดง ความเป็นกัลยาณมิตรอยู่เสมอ จะทำให้บุคลากรเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นต่อผู้บริหาร 1) ด้านกรุณา ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อม จะให้อภัยเมื่อเกิดความผิดพลาดจากการปฏิบัติหน้าที่ 3) ด้านมูทิตา ผู้บริหารควรแสดงความยินดี เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จมีความสุขความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน 4) ด้านอุเบกขา ผู้บริหาร โรงเรียนปฏิบัติหน้าที่โดยยึดกฎระเบียบ การพิจารณาผลงาน การวางตนเป็นกลาง และจะต้องไม่ เลือกปฏิบัติ ไม่เอนเอียงเข้าข้างที่ตนชอบใจ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาโรงเรียนเทศบาล 4 วัดโพธิ์วราราม ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จะเห็นได้ว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีให้ศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆทั้งนำไปใช้กับบุคคลบ้างและสังคมหรือกระทั่งในสถานที่ต่างๆเช่นในโรงเรียน และสำนักงาน ใช้ในส่วนของการอบรม หรือนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้บริหาร

สถานศึกษาและคณะครูอาจารย์ ผู้ดูแลและการจัดการทั่วไป ต่างคนมีหน้าที่แตกต่างกันไปจึงมีการดูแลและการทำงานหน้าที่ในโรงเรียน ทุกคนก็นำหลักพรหมวิหาร 4 มาช่วยในการทำหน้าที่ของตนสร้างความรักใคร่สามัคคีรวมไปถึงการอยู่ร่วมในโรงเรียนทำให้เกิดผลแห่งความดีที่ได้มาจากการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 อันได้แก่ เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและอุเบกขา คือ การวางเฉย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- นิตยา นิยมวงศ์. (2555). การศึกษาคุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรีเขต 2. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). *ธรรมานุญ: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระปลัดจันทร์ สิริจินโท (พงษ์แดง). (2561). *แนวทางการพัฒนาการบริหารบุคคลตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เขตบางแค สังกัดกรุงเทพมหานคร*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระสราวุธ สุชีโต (ปัดจะมะ). (2559). *การประยุกต์ใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของบุคลากร องค์การบริหารส่วนตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โสมจิราวดี จำปาสิทธิ์ และคณะ. (2563). *การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเสาธง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

